

УДК 796.071.4:378

ДІАГНОСТИКА ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ

Дроздов Дмитро В'ячеславович
м.Луганськ

У статті оприлюднені кількісні показники, отримані в результаті анкетування, що проводилося в межах констатуючого експерименту дисертаційного дослідження з проблеми формування професійних якостей майбутніх тренерів, доведена необхідність формування психологічних якостей майбутніх тренерів у процесі фахової підготовки у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: професійні якості майбутніх тренерів, психо-

логічні якості, психологічна компетентність.

Постановка проблеми. Внесок сучасних педагогів у досягнення суспільного прогресу є настільки суттєвим, що психологічні особливості педагогічної діяльності розглядаються дослідниками як особливий відносно самостійний клас проблем. Тренерська робота відрізняється специфікою, що характеризується постійними

психічними навантаженнями і наявністю стресогенних умов праці. Проте, формуванню психологічних якостей у процесі фахової підготовки майбутніх тренерів у ВНЗ, на жаль, не приділяється достатньо уваги, що призводить до руйнування чи деформації психічного стану молодих тренерів, їх неспроможності контролювати власні емоції та психологічну атмосферу в колективі спортсменів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження проведено згідно з комплексною темою кафедри спортивних дисциплін Інституту фізичного виховання і спорту Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: "Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту" (0110U000395).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Людська особистість, її духовне життя є результатом активної взаємодії індивіда і соціального оточення. У дослідженнях радянських психологів Л. Виготського, С. Рубінштейна, О. Леонтьєва, С. Костюка, Б. Теплова та інших розкривається основний методологічний принцип психологічної діяльності людини – єдності свідомості та діяльності. Згідно з цим принципом психічні явища виявляються і формуються в процесі діяльності.

Дослідники психології спорту Є.Ільїн [5], В.Кліменко [6], А.Деркач, А.Ісаєв [2] у своїх роботах здебільшого звертаються до проблеми формування психологічних якостей спортсменів. Дослідження В.Шарикова [9], Е.Зеєра [4], В.Марієдова, С.Моторної [7] дозволяють розглянути психологічні якості тренера як безпосередньо професійні. Грунтовних праць, присвячених проблемі формування психологічних якостей майбутніх тренерів, не існує, тому порушена нами тема є актуальною і заслуговує на увагу з боку науковців.

Формування мети дослідження. Виокремлено нами в процесі написання дисертаційного дослідження структура професійно важливих якостей тренера (на основі діяльнісного підходу і синергетичного звернення до особистості майбутнього тренера) наразі вимагає експериментальної перевірки запропонованих теоретичних положень нашої розвідки. Мета дослідження може бути досягнута за умов вирішення наступних завдань:

- оприлюднити кількісні показники, отримані в результаті анкетування, що проводилося в межах констатуючого експерименту дисертаційного дослідження;
- інтерпретувати отримані дані в оцінках груп опитуваних щодо необхідності формування психологічних якостей як важливої складової професіограми спортивного тренера;
- довести чи спростувати ефективність уведеної структури професійно важливих якостей майбутніх тренерів.

Результати досліджень. У своїх попередніх розвідках [2] ми довели, що важливою складовою психологічної діяльності спортивного тренера є його якості. Їх розвиток та інтеграція в процесі професійного становлення призводить до формування системи професійно важливих якостей. На думку Е.Зеєра, "це складний та динамічний процес утворення функціональних і операційних дій на основі психологічних особливостей індивіда. У процесі засвоєння й виконання діяльності психологічні якості поступово професіоналізуються, утворюючи самостійну підструктуру" [4, с. 222].

В.Шадриков під професійно важливими якостями розуміє саме психологічні якості особистості, що визначають продуктивність (результативність, якість тощо) психічної діяльності [9, с. 68].

Як зазначають провідні вітчизняні психологи спорту [5], [6], [2], психічні якості особистості слід виокремлювати на основі їх безпосереднього зв'язку з основними психічними процесами (пам'яті, уваги, мислення тощо), психічними властивостями індивіда та психічними станом, що суттєво впливають на успішність навчання й характер діяльності.

Виокремлюючи певні психологічні якості особистості тренера також варто наголосити, що їх формування найчастіше відбувається в умовах співпраці з командою спортсменів, адже "спортивна діяльність має колективний характер, відбувається в умовах й у присутності інших людей, які також безпосередньо або опосередковано беруть участь у змаганнях" [8, с.124]. Тож тренер, плекаючи в собі найкращі психологічні якості керівника спортивного колективу, повинен особисто практично й теоретично бути ознайомленим з психологічними особливостями колективу спортсменів як форми малої соціальної групи, в середині якої поступово формуються певні міжособистісні відносини.

Досвідчений тренер й відомий науковець А. Якімов у авторському посібнику з основ тренерської майстерності пише про той факт, що "учні завжди хочуть бачити у своєму тренері людину вольову, морально стійку, енергійну, на допомогу якої завжди можна розраховувати. Слабохарактерний, надто емоційний тренер не в змозі запевнити спортсмена в тому, що він здатен здобути перемогу над собою й успіх" [10, с.8]. Варто сказати, що більшість учених вважають психологічну компетентність однією з базових складових майстерності тренера. Сучасні дослідження з психології спорту доводять, що передумовою розвитку цієї компетентності є ступінь сформованості у тренерів необхідних психологічних якостей. Розуміння цієї позиції показали групи опитуваних: 78 % студентів, 75 % молодих й 76 % досвідчених тренерів висловились за те, що психологічні якості повинні бути сформовані у фахівців на високому рівні (див. рис. 1).

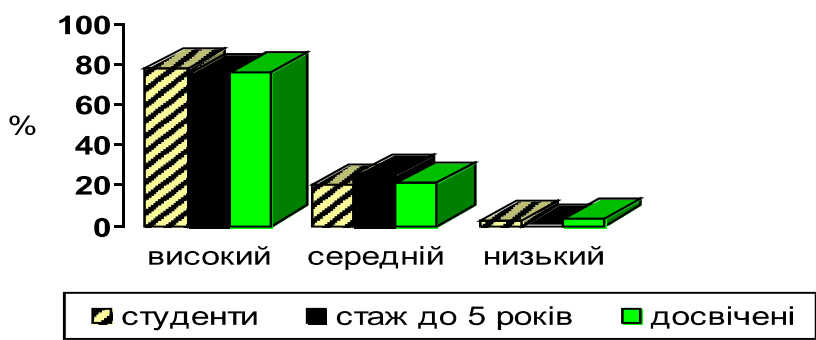

Рис.1. Показники рівня сформованості психологічних якостей.

Незначна кількість респондентів вважає, що достатнім для формування цієї групи професійних якостей є середній (20 % студентів, 25 % молодих й 21 % досвідчених тренерів) та низький (2 % й 3 % відповідно до першої й третьої вибіроквих сукупностей) рівні. Серед причин, що дозволили категорії опитуваних віднести формування психологічних якостей до середнього й низького рівня, можна назвати наступні:

- ці особистості репрезентують високий рівень сформованості психологічних якостей на даному етапі своєї життєдіяльності, що характеризується відповідним рівнем стійкості їх

психіки щодо впливів стресових обставин, адаптивністю особистостей, її достатньою стресозахищеністю, впевненістю спеціаліста у своїх силах і можливостях, у цілому відповідним рівнем надійності психіки;

- більшість опитаних вважають, що готовність і здібність успішно працювати в стресових умовах – важке й не завжди реальне у виконанні для них завдання, тому, ймовірно, вони у своїй роботі задовольняються мінімальними відомими для них методами психологічного захисту й контролю. Звичайно, виокремленні нами причини не є вичерпними, ми

лише намагалися таким чином описати основні, що характеризують діалектичні погляди щодо рівня сформованості у тренерів психологічних якостей.

Відмітимо, що переважна більшість науковців (як педагогічного, так і спеціального профілю) мають думку, що професія тренера є однією з особливо стресових. У даному випадку погоджуємося з думкою дослідниці О.Вохацьких, яка вважає, що "стійкість до психологічного стресу, ймовірно, визначаючи характер реакції тренера на дію стрес-факторів, особливості його поведінки в екстремальних умовах спортивних змагань, може суттєво вплинути й на оточуючих людей і на спортсменів, зокрема" [1, с.17].

Висновки. Таким чином, психологічні якості тренера у структурі професійно важливих набувають подвійного смислу: їх особливості належать індивіду й у той же час оточуючим. Як правило, вони детермінують індивіда, проте є ідеально представленими не в його свідомості, а у свідомості інших людей, здійснюючи реальні

зміни у їх психіці. Саме тому високий рівень сформованості психологічних якостей тренера не лише забезпечує цілеспрямованість професійної діяльності, регуляцію та діагностику психічних станів тренерів, а, що важливіше, допомагає встановити позитивний психологічний клімат у роботі зі спортсменами.

Аналіз кількісних даних рівня сформованості психологічних якостей показав, що виокремлена нами група професійно важливих якостей тренера є продуктивною для всіх груп опитуваних, адже за необхідності їх формування саме на високому рівні висловились більшість респондентів.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з діагностикою формування виокремлених у процесі дисертаційного дослідження блоків професійних якостей майбутніх тренерів (педагогічних, комунікаційних, прагматичних, інноваційних тощо), а також введенням педагогічних умов їх формування в процесі фахової підготовки у вищому навчальному закладі.

Література

1. Вохацьких О.В. Влияние стрессоустойчивости и волевого контроля тренера на личностные качества спортсмена / О.В.Вохацьких // Теория и практика физической культуры. – 2006. – № 11. – С.17-19
2. Деркач А.А. Педагогическое мастерство тренера / А. А. Деркач, А. А. Исаев. – М.: Физкультура и спорт, 1981. – 375 с.
3. Дроздов Д. В. Виявлення психологічних якостей тренерів з фізичного виховання і спорту в сучасних умовах спортивних змагань і тренувань / Дмитрий Вячеславович Дроздов // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2009. – № 6 (169). – С.80-83
4. Зеер Э.Ф. Психология личностно ориентированного профессионального образования / Эвальд Фридрихович Зеер. – Екатеринбург: Академия, 2000. – 256 с.
5. Ильин Е.П. Психология физического воспитания: Учебное пособие / Евгений Петрович Ильин. – М.: Просвещение, 1987. – 280 с.
6. Кліменко В.В. Психология спорта: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. Зал. / Віктор Васильович Кліменко. – К. : МАУП, 2007. – 432 с.
7. Маригодов В.К. Педагогика и психология: аспекты активизации творчества и готовности к профессиональной деятельности: Учеб. пособ. / В. К. Маригодов, С. Е. Моторная. – К. : ИД "Профессионал", 2005. – 192 с.
8. Психология: Учеб. для ин-тов физ. культ. / Под ред. В. М. Мельникова. – М.: Физкультура и спорт, 1987. – 367 с.
9. Шадриков В.Д. Психология деятельности и способности человека / Владимир Дмитриевич Шадриков. – М.: Логос, 1998. – 320 с.
10. Якимов А.М. Основы тренерского мастерства: Учеб. пособ. для высш. учеб. заведений физ. культуры / Анатолий Михайлович Якимов. – М.: Тера-Спорт, 2003. – 176 с.

В статье представлены количественные показатели, полученные в результате анкетирования, которое проводилось в рамках констатирующего эксперимента диссертационного исследования по проблеме формирования профессиональных качеств будущих тренеров, доказана необходимость формирования психологических качеств будущих тренеров в процессе специальной подготовки в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: профессиональные качества будущих тренеров, психологические качества, психологическая компетентность.

The author of the article has presented quantitative indexes, got as a result of a questionnaire, which was conducted within the framework of establishing experiment of the dissertation research. The necessity of forming of psychological qualities of future trainers has been well-proven in the process of the special training in the higher educational institution.

Key words: professional qualities of future trainers, psychological qualities, psychological competence.